

Jászay Tamás

Félkész leltár

MALÁ INVENTURA, PRÁGA

Hadd kezdjem távolabbról: tavaly decemberben Kolozsváron elismerően és némi nem titkolt irigységgel lapozgattam azt az igényes és biztosan nem olcsó kiadványt, amelyet egy cseh kritikus- és kurátorkolléga mutogatott büszkén. A prágai Színházi Intézet által évente megjelentetett *Czech Performance Collection*, mint a neve is mutatja, valójában egy katalógus: az adott év(ad) félszáz legjobb cseh előadását tartalmazza, benne a produkciók legfontosabb adatai, rövid leírások és kritikarészletek. Meg persze a kontaktszemély elérhetőségei és a produkció közelítő ára, hiszen a formás kis kötet egyedüli célja a cseh színház nemzetközi turnéokra bocsátható, műfajok szerint csoportosított előadásainak lényegre törő, praktikus be-

javítás

mutatása, magyarul a cseh színház külföldi promotálása. A kiadványt bárki megrendelheti jelképes áron, de online, folyamatosan bővülő adatbázisként ingyenesen is elérhető.¹ Ja, és angolul van. Természetesen.

Most akkor mindenki képzeljen ide egy kitérőt arról, hogy milyen izgalmas lehetőségek rejlenek a magyar színház külhoni reprezentációjában, meg arról, hogy ehhez képest mi a rideg valóság. Hogy létezne ná-

¹ <http://theatre.cz/czeh-performance-collection-2014>

Magdalena Minolová felvétele

lunk is a külföldi kulturális térhódítást kifejezetten támogató kultúrpolitika (ennél radikálisabb álláspontot képviselő olvasók kedvéért: létezhetne bármilyen kultúrpolitika), működhetne a kétségkívül fontos archiválás mellett az élő magyar színházat más, gyakorlatorientált eszközökkel is segítő Színházi Intézet, és így tovább. Ezt a szálát most mellőzöm, mindenesetre az említett könyv és személyes tapasztalataim is arról győznek meg, hogy a cseh színház sokkal ügyesebben reklámozza magát, mint a magyar. És mégis – de azért ez ne legyen érv amellett, hogy nálunk minden úgy van jól, ahogy van –: alig tudok olyan jelentékeny európai színházi fesztivált megnevezni, ahol cseh előadásba botlani, miközben magyar (főleg független) alkotókkal szerencsére egyre több helyen találkozni. (Kivételek mindig vannak: Budapesten is megfordult 2013-ban a prágai *Europeana* című, sokfelé meghívott, a fiatal cseh rendezőgeneráció külföldön is népszerű tagja, Jan Mikulášek rendezte előadás, lásd SZÍNHÁZ, 2013. július.)

A cseh színház vágyott és valóságos pozíciója közötti kiáltó ellentmondás okai nem egészen világosak, mindenesetre kíváncsi voltam rá, hogy a sok helyen a színházi élet motorjául szolgáló független mezőny legjava most hol tart, mi érdekli és mi nem, továbbá hogyan látja és prezentálja önmagát. Úgy tűnt, ennél keresve sem találni jobb alkalmat az idén februárban Prágában tizenharmadik alkalommal megrendezett Malá Inventura fesztiválnál. A név annyit tesz: kis lel-tár, és ez már sejteti, amit aztán a rendezvényt évek óta irányító Adriana Světlíková meg is erősít, vagyis

Trombiták az égben

hogy nem feltétlenül a legjobb előadásokat rendezik itt egymás mellé. A fesztivál hét helyszínéül szolgáló kis, kisebb és legkisebb befogadó színházak és produkciós házak maguk ajánlanak előadásokat a fesztivál műsorába. És miközben persze nem tételezem fel egyikükről sem, hogy szántszándékkal rossz produkciókat választanak ki a jól érzékelhető nemzetközi érdeklődéssel kísért programba, azért egy független szakmai kuratórium segítségére bízást lehetne támaszkodni. A fesztivál szervezője a Nová Sít nevű, több mint tíz éve létező szervezet, ami a cseh határon belül és kívül a független produkciók és alkotók hálózatba szerveződését, jelenlétét igencsak hatékonyan segíti. Ez utóbbit bizonyítja a csehek mellett a fesztiválon színpadra lépő számos külföldi művész is, akik különböző rezidenciák, workshopok keretében ismerkedhettek meg az itteni alkotókkal. A viszonylag szerény, de legalább tervezhető büdzsé java része Prága városától, a kulturális minisztériumtól és a Cseh Centrumoktól érkezik.

A fesztiválígazgató kérdésemre elmondja: a *független*, *alternatív* vagy *underground* jelzőket nem véletlenül nem találok a fesztivál szóróanyagain. Homályosnak, a művészek kezét mégis túlságosan megkötő fogalmaknak találták ezeket, ezért aztán mindazt, amit a Malá Inventurán látunk, néhány éve egyszerűen *új művészetnek* nevezik. Védhető, mégis merész állítás, különösen az általam látott tíz, rendkívül széles spektrumon elhelyezkedő előadás ismer-

tében. Ha általános jellemzőket kellene találnom az ott-tartózkodásom négy napjába zsúfolt színházi és táncos meg a kettő közötti határokat megszüntető produkciókra, akkor a minimális szöveghasználatot, a kis költségvetésű látványvilágot, az új média olykor szükségtelenül túlzó használatát, továbbá sok figyelemre méltó ötletet és kevés, következetesen megvalósult koncepciót emelnék ki. Vagyis ahogy én láttam, a leltár a legnagyobb jóindulattal is csak félkész.

A fent már röviden érintett fogalmi bizonytalanság a fesztivál előadásai kapcsán is tetten érhető. A szervezők által már előre a legradikálisabbnak és leginkább felkavarónak címkézett, norvég–cseh–svéd–finn koprodukcióban megvalósult, Juli Apponen, Ann Sofie Godo & Nela H. Kornetová nevével fémjelzett *Trombiták az égből* (*Trumpets in the Sky*) című „black box-specifikus” előadás igazi atmoszféra-színház, ami felér az érzékeink és értelmünk ellen indított sokcsatornás támadással. Indokolhatatlanul hosszú ideig bámuljuk a sötétben pislákoló-vibráló, fellobbanó és kihunyó, a térnek csak bizonyos szeleteit megmutató fényeket, hallgatjuk a zúgó kalapácsütésekre emlékeztető bejátszásokat, és közben azon gondolkodunk, hogy a két bizarr, fehér hálógingszerűségbe bújtatott, vörös hajú alak vajon mit és miért tesz a színen. Könnyű, kályhaezüsttel lefújt oszlopokat pakolnak, majd hengergetnek, konzervdobozokon egyensúlyoznak; idővel afelől is bizonytalan leszek, hogy valóban ezt látom-e, vagy csak a képzeletem játszik velem. A zárlatot megelőzően több száz üveggolyóval árasztják el a színpadot, a kiszámíthatatlan rend szerint egymáshoz csapódó apró gömböket tátott szájjal bámulja az ember. Megfejtés azonban nincs, legalábbis benem biztosan nem született meg.

Több előadás végén másfajta elégedetlenséget éreztem: az elszalasztott lehetőség mindig idegesítőbb annál, mint ha valami szimplán és becsületesen rossz. Az *Imago* című tánccuettel (koreográfus: Lucia Kašiarová) például egy jó dramaturg csodákat tehetne. Az egymás testével-lelkével óvatos, finom, gyengéd mozdulatokkal ismerkedő lány és fiú lassan térképezi fel a másikat. Figyelnek és vigyáznak egymásra, később küzdenek is egymással: a skála széles, az infantilis ujjal mutogatástól a szenvedélyes verekedésig. A színpadon elszórtan különböző méretű, porózus kövek, a csodaszép, ám didaktikusan túl színháziassá tett fináléban a két szereplő maga is sziklává változik.

Az éppen tíz éve bemutatott, azóta folyamatosan játszott, az újcirkusz elemeivel kacérkodó, a helyiek által legendásnak mondott *Őrüült csésze tea* (*Mad Cup of Tea*) című előadás valóban elvarázsolja a nézőt, életkortól függetlenül. A Krepsko előadásában ott van egy bicikliző nő a levegőben, a földön maguktól libasorban vonuló csészek, artistaszámok porcelánra komponálva, hangszerekké változó teáskészlet, majd közös csészehorgászat és akrobatikus teaöntés. És közben egy magas állvány tetején marcona külsejű, háromfős kamarazenekar húzza a dallamos talpalávalót: ahogy a zenének, úgy az egész előadásnak is van egy kis franciás hangulata, könnyed és bájos. A főszereplő nő és férfi látszólag laza nemtörődömséggel teszi oda magát, közben meg minden pillanat vérprofin kitalált – és ha az előadás végét se

maszatoznak el, maradéktalanul elégedett lennének.

Ez utóbbi állapot csupán egyetlen előadásnál következett be: a VerTeDance és a Clarinet Factory közös munkája, a tavaly Az év táncelőadása címmel kitüntetett *Javítás* (*Korekce/Correction*) című produkció esetében. Jiří Havelka koreográfus és hét táncosa a gúzsba kötve táncolás mesteriségét a legmagasabb fokon úzik: a táncosok ugyanis az előadás egy órája alatt nem mozdulnak, mert nem mozdulhatnak el a színpadon előre rögzített helyükről. Amikor a terembe lépünk, a négy lány és három fiú már bent van a színpadon: velünk szemben, egy sorban, egymás mellett, laza, kis terpeszben állnak, civil ruhában. Nemcsak a jelmezük, valahogy az egész habitusuk és testalkatuk amatőr szereplőket sejtet, ám az együtt töltött óra végére kiderül, hogy pazar táncosokról van szó, akik önként vállalt fogságukból nem akármilyen erényt kovácsoltak.

Az előadás szépen és pontosan építkezve, ráérősen halad előre: a saját, jól körülhatárolt mikrovilágukba bezárt emberek karnyújtásnyi távolságra vannak egymástól, hosszú ideig mégsem közelednek a másikhoz. Azt hiszem, unatkoznak is, de ezt talán maguknak se vallják be, ki-ki jól elvan az őt körülvevő láthatatlan falak mögött. Aztán az egyikük észreveszi, hogy jelentéktelen akciója apró reakciót vált ki, előbb csak a körülötte állóban, majd állókban, de ha jól csinálja, akkor nemsokára az egész sor úgy táncol, ahogy ő fütyül. A lehetőség felismerésével a testek mintha ölmos álomból ébrednének, lassan megnyílnak egymás előtt és előttünk, a játékos pedig egyszerű gegekkel, tréfás gesztusokkal tesztelik saját kiterjedésüket és a másik határait. És közben valódi arcot kapnak, egyéniséget nyernek: ott van köztük az, akinek minden mindegy, meg a másik, aki folyton kezdeményez, vagy az, aki csak azért sem hajlandó azt csinálni, amit a társai.

Valódi fizikai akció, magyarán a másik meglökése viszonylag sokáig nem következik be, aztán a játékos, majd egyre vadabb lökdösés hullámszerű reakciókat vált ki a sor szereplőiből. Minden létező variációt látunk, amit hét, földbe gyökerezett lábú ember kipróbálhat egymással: a szólók után két-, majd háromfős kiscsoportok alakulnak, melyek tagjai összekapaszkodnak és szétválnak, a laza oldalirányú kilengéseket az előre és hátra rugózás, majd teljes lendülettel való, először megmosolyogtató, később már zaklatott hajlongás váltja fel. És akkor esik le, aminek tulajdonképpen az első pillanattól fogva világosnak kellett volna lennie: a talpukkal soha egy millimétert el nem mozdulnak a táncosok a nyitó pozíciójukból, márpedig itt az idő múlásával a fizika törvényeinek nyíltan ellentmondó gyakorlatok egész sorát látjuk. A színlepon emlegetett szabadsághiány így nyer értelmet: a könnyed mókázástól a félelmetes bezártságig terjedő skálán mozog a bravúros előadás. És ahogy erre ráébrednek a szereplők, az is világossá válik számukra, hogy csak úgy vethetnek véget saját kiszolgáltatottságuknak, ha egymás ugratása és a másik kinevetése helyett végre együtt döntenek közös ügyeikről. A lehetőség mindenki előtt ott áll, csak élni kellene vele.

A cikk megírását a Cseh Centrum támogatása tette lehetővé.